

Norman M. Naimark: Plameny nenávisti. Etnické čistky v Evropě 20. století.

Nakladatelství Lidové noviny. Praha 2006. Počet stran: 235. ISBN: 80-7106-751-2.

Pavel Kopecký

Resumé

Der Autor rezensiert das Buch vom amerikanischen Historiker und Politologen Norman M. Naimark „Fires Of Hatred: Ethnic Cleansing In 20th Century Europe“, das in Prag 2006 in der tschechischen Übersetzung herausgegeben wurde. Sehr kritisch stellt er sich einigen Naimarks Aussagen gegenüber, u. a. über die Vertreibungen der Deutschen und Ungarn im Mitteleuropa nach dem Zweiten Weltkrieg.

Keywords: Book Review, Norman M. Naimark, Modern Historie, Ethnic Cleansing

Amerického dějepisce Normana Naimarka na přebalu knihy charakterizují coby „jednoho z předních amerických historiků zabývajících se moderními dějinami střední a východní Evropy“. Třebaže jméno tohoto absolventa Stanfordské univerzity skutečně nepatří mezi neznámé pojmy, stejně jako je jasné, že nakladatelství zcela přirozeně usilují o co nejlepší prodejnost svého zboží, a tak leckdy při jeho vychvalování přehánějí, po pročtení publikace se výše zmíněná charakteristika jeví v problematičtém světle. Lze pevně doufat, že autor a editor řady prací nepatří ve svém ranku mezi nejlepší. Proč? Kniha je totiž psána bez skutečné znalosti některých zásadních problémů a vztahů, ačkoliv například úvodní citací básně nositelky Nobelovy ceny Wisławy Szymborské či suverénností některých soudů jakoby sugerovala perfektní znalost tvůrce. S informacemi pracuje takřka ideologicky, neboť svou rétorikou připomíná některé soudobé populární politické fráze o dekontextualizaci násilí, nezřídka porovnává neporovnatelné a v některých případech vychází z vysloveně méně věrohodných, subjektivních zdrojů. Nikoliv nenápadné jsou poněkud konjunkturalistické rysy textu. K tomu všemu se ale postupně, v rámci hodnocení někdy kvalitativně dosti odlišných oddílů knihy ještě dostaneme.

K Plamenům nenávisti příznačně náleží hledání určitého společného rysu rozličných, v čase i prostoru odlišných „etnických čistek“, což je sám o sobě obrat původně žurnalistický, vžitý ve veřejném prostoru od občanské války na území bývalé Jugoslávie (kromobyčejně často nahlížené ideologickými prizmaty – téměř klasickým se v domácím tisku stalo spojení „komunističtí Srbové utlačují...“). Naimark, jenž usiluje o dějezpysné prosazení termínu, spojuje na základě teorie obsažené v úvodní a závěrečné kapitole několik svébytných, v zásadě obtížně porovnatelných případových studií etnicky podmíněného násilí minulého věku. Postupuje přitom 20. stoletím, jež ostatně oznamuje podtitulem, chronologicky. (Kdyby nic jiného, za kritickou pozornost čtenáře stojí mezi známými genocidami výlučnost shoa, holocaustu s jeho strojovou racionalitou, s „továrnami na smrt“.) Jednotlivé oddíly – a to občas s pozoruhodnou jednostranností – popisují masové násilí najmě vůči Arménům v Osmanské říši první světové války, jehož hodnocení posud náleží mezi ožehavá mezinárodní témata, dále pogromy na židovské obyvatelstvo v Evropě ovládané hitlerismem, všímá si zhruba stejně vročitelného zásahu, násilí a deportací krymských Tatarů a menších národů Kavkazu ve Stalinově Sovětském svazu. Poválečný vývoj reflektuje nuceným transferem převážné většiny polských a československých Němců (ale i menšiny maďarské minority); závěrečnou pasáž věnuje další, pro Středoevropana podobně citlivé oblasti, tedy posud pokračujícímu rozpadu někdejší Jugoslávie.

Samotná snaha o vytvoření vnitřně ujednocené matérie stojí bohužel na vratkých základech. Vlastní pojednání o etnicky motivovaném násilí autor zpravidla doprovází či lépe předchází hlubším historickým exkurzem, přičemž se dopouští podivuhodné „schizofrenie“. Na jedné straně považuje hledání minulostních kořenů zla za přirozené, přičemž jej však v zásadě pomíjí ve velmi složitém předivu vývoje česko-německých vztahů, a zároveň význam staletých konfliktů, jakož i případné spolupráce mezi islámem a pravoslávím na Balkáně při výkladu pozdějších animozit kategoricky popírá. Výslovně prohlašuje: „Příčinou rozpadu Jugoslávie a vzniku nových národních států není více než 600 let konfliktů, jak se často tvrdí v populární literatuře a tisku, ale vzestup nacionalismu a balkánské války 1912-1913.“ (Str. 129) Leč současně na jiném místě, v kapitole o arménské genocidě, rozebírá například postavení křesťanů pod vládou Porty staletí nazpět.

Osobitě je jakési hodnocení dotčených událostí zdáli, zpoza „Velké louže“, možná přímo svrchu, neboť některé aspekty Plamenů nenávisti naznačují tradiční pocit „svébytného“ dělení mezi Spojenými státy americkými a ostatním světem. Zvláště působí třeba obrat pro uspořádání „starého“ kontinentu po prvním světovém konfliktu, „wilsonovská Evropa“. (Str. 127)

Smysl kapitoly o neblahých moderních událostech Střední Evropy naznačuje pouhý název: „Vyhnání Němců z Polska a Československa“. Evokuje tak do jisté míry obrat, jenž se dnes snaží zvláště některé jihoněmecké kruhy prosazovat za účelem kompletní náhrady neutrálnějšího výrazu „odsun“ jasně hodnotícím pojmem „vyhnání“. Bez bližšího vymezení vysloveně politického pojmu, jenž se široce uplatnil teprve ve dvacátém století, používá pro české pohraničí pojem „Sudety“. V této souvislosti podotýkám, že Naimarkova přístupně psaná a čtivá publikace vyšla již v roce 2004 v Mnichově; současně dodávám, že metropoli největší německy mluvící země usilují určitá (vlivná) lobby, řečeno s funkční nadsázkou, institucionálně přetvořit v „Centrum proti vyhánění“. Není ani beze smyslu vzpomenout zde výraznou komparačně propagandistickou aktivizaci sudetských „krajanských“ sdružení během války o Kosovo, jemuž se mimochodem Naimark, a to diskutabilním způsobem, taktéž věnuje. Na druhou stranu správně nedlouho po zásahu NATO v Kosovu předpokládá možnost další dezintegrace států Balkánského poloostrova. Obecně lze říci, že nejbližší pravdě budou ti, kteří předvídají další kolo neklidu a násilí v inkriminovaném regionu.

Co se týká určitých pokusů o de facto redefinici oběti a agresora 2. světové války, někdy přímo o záměr učinit z Československa (potažmo právních nástupců) její viníky, případně nehistoricky hodnotit odsun cizojazyčného obyvatelstva z nově formovaných národních států po největším konfliktu v dějinách, obyvatelstva, jež se nadto z drtivé většiny vydatně zasloužilo o hitlerovskou anexi daných areálů, vytváří tato práce „solidní“ podhoubí. Značně pochybné, ba skandální je totiž třeba Naimarkovo tvrzení o okupačních poměrech v Protektorátu Čechy a Morava uvedené na straně osmnáct, tj. „S Čechy zacházeli úplně jinak. Těch v důsledku války zemřelo relativně málo, český průmysl vzkvétal, obyvatelstvu se nevedlo špatně a k přímým útokům na něj docházelo jen zřídka.“ A ohledně samotného odsunu, který mimochodem postrádal princip kolektivní viny, naopak americký historik akcentuje, ba zveličuje (v každém případě centrálně neorganizované) zločiny spáchané na domácích Němcích.

Pravdou zůstává, že připouští značnou míru nesmiřitelnosti „sudetoněmecké kliky“ uvnitř CSU, která brání úplné normalizaci vztahů mezi oběma entitami po skončení studené války. Jedním dechem nicméně dodává: „Vinu však nesou i Češi.“ (Str. 127) Třebaže má povědomí o deklaraci mezi Čechy – nejen komunistickou propagandou dlouho manipulovaných skrze vlny strachu ze západních sousedů a Němci (tuto úmluvu uzavřela Zemanova vláda roku 1997, nicméně Naimark hovoří trochu zavádějícím o Američany uznávaném Václavu Havlovi), otevírání neuralgických míst usnadňuje závěrečná věta

kapitoly, jež víc než půlstoletí od druhé světové války hlásá: „Mnoho otázek však zůstává nevyřešených a rány se dosud nezhojily.“ (Str. 128)

Při celkovém hodnocení knihy Normana M. Naimarka lze vyzvednou živý, svižný jazyk i snahu o postižení dodnes vsutku aktuálních témat (arménské otázky či postjugoslávského vývoje Balkánu). Výběr a zpracování některých okruhů působí ovšem neobjektivně, v určitém smyslu alibisticky, bezmála se chce říci, že někdejší pracovník Russian Research Center při Harvardově univerzitě jimi nepříliš přesvědčivě sleduje módní vlnu. Pokus o určité novátorské propojení motivů mu veskrze nevyšel. Práce má řadu nešvarů, a dokonce se jeví, že je rovněž varováním i v nezamýšleném ohledu. – Vedle oprávněného upozornění na krvavé a bezohledné, též politickými náboženstvími poznamenané předchozí století, jehož přímé následky, kterak vidno, přesahují do současnosti, ukazuje *možná* také něco závažnějšího. Svého času se v české historické obci hovořilo o snahách některých zahraničních kruhů vedle tlaku na elity mocenské (před vstupem do EU apod.) vytvářet neobjektivní obraz minulosti a měnit tak mentální mapy prostřednictvím médií a historiografických autorit. Zatímco v Čechách tato snaha mezi dějepravci většího ohlasu nedošla, není vyloučen složitější vývoj jinde, například tam, kde znalost velmi komplikovaného vývoje středu Evropy není automatická.